

Nr 164.

Av herr **Helger m. fl.**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående överlåtande å annan myndighet av biskops och domkapitels befattning med skolärenden.

I Kungl. Maj:ts proposition om överstyrelse för folkundervisningen till 1913 års riksdag yttrar vederbörande departementschef:

»Redan när 1839 den regeringsproposition utarbetades, som ledde till folkskolans lagstadgande samt dess överförande från att hava varit en privat och kyrkoangelägenhet till att bliva en statsangelägenhet, var ursprungligen meningen den, att folkskoleväsendet skulle knytas till länsindelningen och att inom varje län skulle finnas en överstyrelse för folkundervisningen därstädes. Denna avsikt blev emellertid icke förverkligad. I stället fingo biskopar och domkapitlen i varje stift sig av staten ålagt att »föra en sorgfällig uppsikt över anstalterna för folkundervisningen samt vaka över deras ledning och utveckling till uppnående av deras viktiga bestämmelse». Detta stadgande gäller ännu. Men utvecklingen har småningom medfört, att vissa delar av folkundervisningen även blivit en angelägenhet för länsstyrelserna och landstingen. På grund av nu antydda förhållanden är det ej underligt, att anordningen av folkskoleväsendets styrelse på mellanstadiet kännetecknas av en viss brist på enhetlighet och plan.»

När för ett tiotal år sedan frågan om en överstyrelse för folkskoleväsendet kom på dagordningen, framkom helt naturligt också spørsmålet, huruvida med upprättandet av en sådan överstyrelse kunde förenas bibehållande av den hittillsvarande anordningen beträffande mellaninstanserna.

Folkundervisningskommittén ansåg, att alla borde vara ense därom, att »varken domkapitlen i deras nuvarande form eller länsstyrelserna, så som dessa för sitt nuvarande ändamål äro sammansatta, i alla avseenden fylla de

anspråk, som måste ställas på förvaltningsorgan för ärenden tillhörande folkundervisningen.»

Kommittén ansåg sig emellertid icke kunna eller böra till behandling upptaga detta vittfattande och svårlösta spörsmål, utan fann »frågan om en central ledning av vårt folkskoleväsen vara den för närvarande viktigaste och därför den, som i första rummet borde bringas till lösning», vadan kommittén lämnade frågan om de nuvarande distriktsstyrelsernas sammansättning oberörd och föreslog i fråga om deras verksamhet inga andra förändringar än sådana, som syntes med nödvändighet betingas av den ifrågasatta överstyrelsens tillkomst.

I sitt anförande till statsrådsprotokollet uttalade vederbörande departementschef sin anslutning till denna uppfattning och ansåg, »att behovet av en förstärkning av den centrala ledningen krävde ett omedelbart avhjälpande», och att, under förutsättning att överstyrelsen utrustades med tillräckliga arbetskrafter och befogenhet ävensom att förslaget om folkskoleinspektionens omorganisering bifölles, nämnda överstyrelse skulle även med bibehållande av de nuvarande mellaninstanserna, kunna i det väsentliga förverkliga de syften, för vilka de tillkommit.»

Att bibehållandet av domkapitlens ställning som mellaninstans i folkskoleärenden vann statsutskottets bifall, berodde ingalunda på att utskottets ledamöter voro övertygade om gagnet av denna anordning, utan beslutet var, såsom uttryckligen betonades under debatten i andra kammaren, resultatet av en kompromiss, på vilken vännerna av folkskolans självständighet emot kyrkan gingo in för att icke hela förslaget om överstyrelsen skulle stjälpas. Kompromissen gillades av kamrarna och blev sålunda frågan om en mellaninstans för folkskoleärendens behandling av riksdagen tills vidare lämnad öppen.

Att denna lucka i vårt folkskoleväsendes ledning skulle fyllas, var åtminstone departementschefens mening, såsom framgår av följande utlåtande:

»Enligt min uppfattning kommer dessutom ifrågavarande slutgiltiga lösning helt och hållet att bero på den erfarenhet, som efter öfverstyrelsens inrättande vinnes angående domkapitlens förmåga att i egenskap av mellaninstanser främja folkundervisningens utveckling. Visar det sig, såsom jag för min del tror, att domkapitlen kunna anpassas efter sin uppgift i nämnda hänseende och sedan förmå fylla densamma på ett tillfredsställande sätt, så lär det icke lida minsta tvivel, att de också för fram-

tiden hliva bibehållna därvid och att den nu ifrågasatta anordningen alltså skall blifva den bestående.»

Olägenheten av domkapitlens bibehållande vid sin befattning med folkskoleväsendet efter överstyrelsens tillkomst kom emellertid till synes redan vid sommarriksdagen 1914 i den meningsskiljaktighet, som uppstod mellan riksdagen och statsutskottet i frågan, huruvida domkapitlen, länsstyrelsen eller bådadera skulle avgiva yttranden angående de nya folkskoleinspektörstjänsternas tillsättande. Kungl. Maj:t bestämde sig för att domkapitlen skulle höras. Men de utlåtanden, som inkommo, voro med enstaka undantag icke av den beskaffenhet, att de vad nya sökande beträffar kunde följas, vare sig av öfverstyrelsen eller af Kungl. Maj:t.

Detta oaktat har den nuvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, som tydligen delar sin företrädares förhoppning om möjligheten av domkapitlens skickliggörande för uppdraget att utgöra mellaninstans för skolärenden, den 14 november 1914 tillsatt sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning angående omorganisation av stiftsstyrelserna. Något särskildt direktiv med avseende på domkapitlens ställning till skolan lära de sakkunniga icke hafva erhållit, men detta får väl anses betyda, att utredningen skall omfatta hela domkapitlens nuvarande verksamhet. Detta antagande vinner stöd därav, att bland de sakkunniga även upptagits en skolman.

Att omdana domkapitlen till distriktstyrelser, lämpade för både kyrka och skola, är en uppgift, på vilken mångfaldiga kommittéer, utskott, kyrkomöten och riksdagar tid efter annan under flera hundra år förgäfves prövat sina krafter. Först gällde det att förena tillsynen av gymnasierna med de kyrkliga stiftsstyrelserna.

Detta gick för sig, så länge samtliga lektorerna voro präster, men så snart lekmanneelementet kom med, uppstodo slitningar. Än hade gymnasierna, än prästerna för stort inflytande. Och den sekellånga striden slutade med upphörande i allt väsentligt av domkapitlens befattning med läroverken.

Finnas större förutsättningar för gemenskap i styrelsen över kyrka och folkskola? Säkerligen icke! Snarare torde svårigheterna härvidlag vara ännu större redan av rena praktiska skäl. Folkskolorna äro icke som läroverken förlagda uteslutande till städerna, ej heller enhetligt organiserade utan spridda över hela stiftet och organiserade i en mängd olika skolformer. Och kyrkan har på senare tid i hög grad utvidgat sin verksamhet till nya områden, exempelvis diakonat, ungdomsrörelse m. m. Det torde

vara omöjligt att i varje stift finna personer, fullt förtrogna med å ena sidan kyrkan och dess olika verksamhetsområden, å andra sidan de mångahanda folkundervisningsanstalterna, deras ortförhållanden och organisationsformer. Men styrelsen kan ju bestå av personer, som var på sitt område äro sakkunniga? Ett försök i denna riktning har gjorts av den senaste kommittén för omorganisation av stiftsstyrelserna, i betänkande, avgivet så sent som 1906. Kommittén söker lösa problemet genom att vid sidan av de båda självskrivna ledamöterna (biskop och domprost), den lagfarne ledamoten och den av lekmän valde insätta en vald representant för stiftets prästerskap och en för folkundervisningsanstalternas lärarekårer. Dessa två skulle tjänstgöra alternerande, den förre vid behandling av kyrkliga ärenden och den senare vid avgörande av skolfrågor.

Bristerna i denna anordning ligga i öppen dag, och veterligen har icke från något håll reflekterats på förslaget. Kommittén har tydligen själv en känsla av att den icke lyckats lösa problemet mer än provisoriskt. Den åberopar nämligen som en särskild förtjänst hos förslaget, att, om, såsom från flera håll påyrkats, domkapitlens befattning med folkskoleväsendet skulle förr eller senare överflyttas å annan myndighet, en förändring härutinnan icke behöver föranleda en alldeles ny ombildning av domkapitlen utan förhållandet då kan ordnas genom ett enkelt upphävande av vad i lagen blivit i förevarande hänseende intaget.

Det har också talats om att fördela domkapitlet på två sektioner, en för kyrkan och en för skolan, under en gemensam ordförande eller chef, men i övrigt oberoende av varandra. Vi hade då en ungefärlig motsvarighet till den anordning, som föreskrevs i en kungl. förordning av 1777 och som delade konsistorium i två delar, »consistorium ecclesiasticum», där endast prästvigda hade säte, och »collegium gymnasticum» för skolfrågor, där skolornas lärare hade säte. Denna medelväg betecknas av nyssnämnda kommittés expert som »den sämsta möjliga». Bestämmelsen upphävdes också efter två år. Det är föga sannolikt, att en motsvarande anordning, då det gäller stiftsstyrelsens förhållande till folkskolan skulle röna ett bättre öde.

Uppgiften att åstadkomma en gemensam tillfredsställande stiftsstyrelse för kyrka och skola är nu som förr olöslig, och det vore önskligt, att riksdagen sade ifrån, att den inte vill, att arbete och penningar längre skola ödas på denna sak, helst därigenom undanskjutas två var för sig betydelsefulla reformfrågor, nämligen domkapitlens omorganisation till vad de böra vara, kyrkliga distriktsstyrelser, och ordnande av förhållandet mellan den nyinrättade folkskoleöverstyrelsen och skolråden.

Denna senare fråga kan lösas genom inrättande av en mellaninstans till dessa båda organisationer. Men med hänsyn till de svårigheter, som äro förenade med organiserandet av nya distriktsstyrelser, och de kostnader, som dessa komme att medföra, synes det mig, som borde vid en utredning först tagas i grundligt övervägande, huruvida icke domkapitlens arbetsuppgifter kunde fördelas mellan överstyrelse, folkskoleinspektör och länsstyrelse.

Till någon ledning för bedömande av möjligheten av sistnämnda anordning må här lämnas en sammanträngd redogörelse för, vilka folkundervisningsärenden, som för närvarande äro anförtrodda åt domkapitlen.

Jag förbigår därvid seminarierna, emedan genom den nya seminariestadgan en del av de åt domkapitlen förut anförtrodda ärendena redan blivit överflyttade på folkskoleöverstyrelsen, och det icke torde möta någon svårighet att låta de återstående övertagas av samma myndighet. Det förtjänar också erinras, att småskoleseminarierna — med undantag för de lappska och finska — redan nu äro helt undandragna domkapitlens inflytande, utan att någon olägenhet därav försports.

Den allmänna inspektionsrätt, som ålägges stiftsstyrelserna genom bestämmelsen: »Biskopen och domkapitlet i varje stift åligger att hava en sorgfällig uppsikt över anstalterna för en folkundervisning etc.», är efter folkskoleinspektionens tillkomst obehöflig, och där den någon gång tillämpas, t. ex. vid biskopsvisitationer, åstadkommer den föga gagn och väcker ibland förargelse.

De statistiska uppgifter, som domkapitlet skall mottaga från folkskoleinspektören för vidare befordran, kunna likaväl sändas direkt till överstyrelsen. Likaså torde överstyrelsen vara bättre än domkapitlet skickad att, efter inspektörernas hörande, pröva och fastställa av de olika skolråden uppgjorda förslag till reglementen för skoldistriktet.

Domkapitlens största arbetsbörda för folkskolan består säkerligen i prövande av besvär över skolråds- och kyrkostämmobeslut, som avse folkskoleärenden. Men redan nu äro från domkapitlens domsrätt undandragna sådana mål, som röra skoldistriktets ekonomiska förhållanden, vilka mål handläggas av länsstyrelsen. Då härtill kommer, att icke sällan meningskiljaktighet råder, om domkapitlet eller länsstyrelsen är rätt instans för ett skolmål, och då obestriddigen länsstyrelsen besitter den största juridiska kompetensen, förefaller det riktigtast, att även andra besvärsmål i skolfrågor, som icke äro av rent pedagogisk art, överlämnas till länsstyrelsen. I dessa senare torde överstyrelsen bäst kunna döma.

Sådana mindre ärenden som ordinarie lärares förflyttning från en skola

till en annan inom skoldistriktet, fortsättningsskolornas anordning som afton-skolor, instruktion för överlärare och viss inskränkning i ledigheten mellan undervisningstimmar kunna säkerligen erhålla en minst lika god handläggning av folkskoleinspektören som av domkapitlet.

Återstår slutligen prövning av beslut om läraretjänsts förening med prästerlig befattning eller med organist- och klockartjänst. Detta är ett ärende, på vilket domkapitlet naturligtvis fortfarande måste hava inflytande.

De högre folkskolorna kunde säkerligen lika väl som folkhögskolorna sortera direkt under överstyrelsen.

Det är givet, att om domkapitlens befattning med folkskoleväsendet upphörde, en större arbetsbörda än hittills komme att läggas på överstyrelsen. Men det måste antagas bliva mindre kostsamt för staten att utöka ett redan befintligt centralt ämbetsverk med erforderliga arbetskrafter än att inrätta en ny organisation i varje län eller inspektionsdistrikt.

Skulle emellertid en grundlig utredning ådagalägga nödvändigheten av en ny mellaninstans för folkskoleärendens behandling, får staten icke tveka att snarast möjligt vidtaga åtgärder för fyllande av detta behov.

Olika sätt för organisation av dylika mellaninstanser kunna tänkas. Så föreslogo herrar Kristensson och Waldén m. fl. i motion till 1913 års riksdag tillsättande av en folkskolestyrelse för varje län. Man skulle ju också kunna tänka sig en styrelse för varje inspektionsområde eller för flera sådana områden. Det säger sig självt, att en dylik distriktsstyrelse icke bör bestå av enbart skolmän utan även av representanter för det kommunala intresset och måhända juridisk sakkunskap.

För att åstadkomma en verkligt praktisk lösning av denna fråga kräves emellertid en grundlig utredning med de krafter och den befogenhet, som endast stå till Kungl. Maj:ts förfogande.

På grund härav få vi vördsamt föreslå,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning, huruvida och under vilka förutsättningar biskoparnas och domkapitlens befattning med skolärenden må överlätas åt annan myndighet.

Stockholm den 5 februari 1915.

Värner Rydén.
Nils Persson.
Erik Palmstierna.

F. W. Thorsson.
Bernhard Eriksson.
Sven Persson.

Nils Helger.
Viktor Larsson.
Rickard Sandler.
Sven Linders.